
ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА

УДК 378.016:54

**ТРУДНОЩІ ТА ЇХ ПОДОЛАННЯ У ПРОЦЕСІ
ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА
(НА ПРИКЛАДІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ХІМІЇ)**

Бережок В. Ю.

У статті розглядаються педагогічні труднощі становлення майбутнього вчителя та їх подолання, а також мотиви вибору студентами природничого профілю навчання.

Ключові слова: труднощі, мотиваційні ускладнення, комунікативні ускладнення, дидактичні ускладнення, професіоналізація, мотивація, хімічна навчальна задача, хімічний експеримент.

В статье рассматриваются педагогические трудности становления будущего учителя и их преодоление, а также мотивы выбора студентами естественнонаучного профиля обучения.

Ключевые слова: трудности, мотивационные осложнения, коммуникативные затруднения, дидактические осложнения, профессионализация, мотивация, химическая учебная задача, химический эксперимент.

The article discusses the pedagogical challenges of a future teacher and their solution, and also students' motives for choosing the natural sciences profile.

Key words: difficulties, motivational complications, communication difficulties, didactic complications, professionalization, motivation, educational task in chemistry, chemical experiment.

Актуальність проблеми викликана тим, що в процесі професійного розвитку, а також у період навчання у вишах, на курсах перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогів, як свідчать вчителі шкіл, не орієнтують на оволодіння прийомами професійної самодіагностики, формування позитивної мотивації до майбутньої професії, методиками своєчасного виявлення та конструктивного подолання професійних педагогічних ускладнень та ін. Особистість педагога завжди розглядалася в освіті як один з провідних чинників, що забезпечує його якість. Процеси, характерні для сьогоденного стану вітчизняної освіти, ще більше актуалізували дослідників психолого-педагогічних наук до особистості та діяльності педагога, його професійної компетентності.

Аналіз наукової літератури показує, що проблема дослідження труднощів у діяльності фахівця є комплексною і змістово в ній можна виділити та розглядати професійні, фізіологічні, соціальні і медичні аспекти. У професійному плані проблема труднощів характеризується вивченням причинно-наслідкових зв'язків між ефективністю, надійністю, якістю діяльності, її безпеки та індивідуально-психологічними особливостями суб'єкта діяльності.

Щодо педагогічної діяльності даний підхід найбільш плідно розроблений у працях А. К. Маркової, Л. С. Подимової, В. А. Сластьоніна та ін. Так, А. К. Маркова, розглядаючи професіоналізацію особистості педагога як цілісний, безперервний процес розв'язання суперечності "людина – професія", аналізує проблему труднощів з позиції професійної некомпетентності вчителя [5].

Основними характеристиками некомпетентності вона визначає:

- відсутність у вчителя адекватних засобів педагогічної діяльності або спілкування;
- невикористання вчителем наявних у нього засобів діяльності;

• несформовані психологічні якості (педагогічна ерудиція, педагогічне цілепокладання, педагогічне мислення, педагогічна інтуїція, педагогічна рефлексія, спостережливість, прогнозування та ін.) [1; 2].

Метою даної статті є висвітлення результатів емпіричного дослідження ускладнень у діяльності студента-практиканта (під час першої практики) та створення умов їх подолання.

Виклад основного матеріалу. Під **труднощами** в діяльності ми далі будемо розуміти відсутність або недостатність у розвитку психологічних структур професіоналізму вчителя, що перешкоджають активності особистості та призводять до зупинки і помилок у педагогічній діяльності. Як відмічають А. К. Маркова, С. В. Малишко, подолання вчителем труднощів може йти за напрямками професійного розвитку (конструктивна стратегія), психологічного захисту (захисна стратегія), професійної деформації (деструктивна стратегія) [2; 3; 4; 5].

Труднощі ними розглядаються як перешкода, бар'єри на шляху реалізації особистістю своєї активності, детерміновані, з одного боку, об'єктивними умовами діяльності, а з іншого – психологічними особливостями самої особистості [2; 3; 4].

Труднощі, що виникають, можна поділити на дві групи умов:

1-ша група детермінована об'єктивним характером умов діяльності, високим рівнем невизначеності нових професійних завдань педагогічної праці;

2-га група умов визначається такими новоутвореннями в психологічній структурі професіоналізму педагога, як адекватна "Я-концепція", стійка професійна самооцінка, мотиви самовдосконалення, самореалізації, професійного самотвердження, рефлексивні механізми зняття внутрішньої конфліктності та ін.

Також важливою є проблема формування позитивної мотивації учнів до вивчення хімічних дисциплін через активізацію розвитку умінь розв'язувати хімічні задачі в процесі навчальної діяльності.

Поняття "навчальна діяльність" досить неоднозначне. У широкому сенсі слова воно іноді неправомірно розглядається як синонім навчання, учіння і навіть навчання.

Згідно з Д. Б. Ельконіним, *"учебная деятельность – это деятельность, имеющая своим содержанием овладение обобщенными способами действий в сфере научных понятий, ... такая деятельность должна побуждаться адекватными мотивами. Ими могут быть ... мотивы приобретения обобщенных способов действий, или прощя говоря, мотивы, собственного роста, собственного совершенствования. Если удастся сформировать такие мотивы у учащихся, то этим самым поддерживаются, наполняясь новым содержанием, те общие мотивы, деятельности, которые связаны с позицией школьника, с осуществлением общественно значимой и общественно оцениваемой деятельности"* [1, с. 192].

Мотивація є не тільки одним з основних компонентів структурної організації навчальної діяльності, але й, що дуже важливо, істотною характеристикою самого суб'єкта цієї діяльності. Мотивація як перший обов'язковий компонент входить в структуру навчальної діяльності. Вона може бути внутрішньою або зовнішньою стосовно діяльності, але завжди залишається внутрішньою характеристикою особистості як суб'єкта цієї діяльності [1; 5].

Дуже складною педагогічною проблемою є: як навчити школярів розв'язувати задачі. Психологи по-різному трактують поняття "задача", пов'язуючи його з іншими спорідненими поняттями. За визначенням О. М. Леонтьєва, **"задача"** – це мета, дана в певних умовах. При характеристиці процесів мислення задачу визначають як ситуацію, в якій суб'єкт для досягнення сформульованої мети повинен з'ясувати невідоме на основі використання його зв'язків з відомим. **Хімічна навчальна задача** – це модель проблемної ситуації, вирішення якої вимагає від учнів розумових і практичних дій на основі знання законів, теорій і методів хімії, спрямована на закріплення, розширення знань і розвиток хімічного мислення.

Результати дослідження. Емпіричне дослідження включало **2 етапи**: на першому визначалось, які структури професіоналізму майбутніх вчителів хімії є несформованими, а на другому визначалися можливі шляхи розвитку необхідних складових професійної компетентності. Основним методом дослідження

виступало анкетування. Загальна кількість досліджених склала 65 осіб: студенти 4 курсу спеціальності "Хімія" та старшокласники профільного класу міського ліцею при Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя.

На першому етапі дослідження студентам пропонувалось 16 варіантів труднощів у діяльності вчителя (виділених на основі теоретичного аналізу літератури) і пропонувалось обрати три, які найчастіше виникали під час проходження практики, або ж сформулювати свій варіант ускладнень самостійно. В результаті було з'ясовано, що у більшості студентів-практикантів під час проходження практики з хімії виникали три групи ускладнень:

- **мотиваційні ускладнення:** домагатися уваги всіх учнів; зацікавити учнів предметом; підтримувати дисципліну у класі під час уроку;
- **комунікативні ускладнення:** знаходити контакт з усіма учнями;
- **дидактичні ускладнення:** планувати урок, підбирати матеріал; враховувати індивідуальні особливості учнів у процесі навчання; одночасно реалізовувати навчальну, виховну та розвивальну мету; прогнозувати наслідки обраних прийомів та методів навчання.

За частотним аналізом найбільш ваговою виявилась перша група ускладнень. Характерним є те, що мотиваційні ускладнення властиві студентам, які мають дефіцит професійної мотивації і умінь діагностики та актуалізації мотивації учіння.

Другий етап дослідження передбачав поглиблене вивчення змісту мотивації учіння хімії з метою визначення оптимальної стратегії управління її розвитком у період проходження студентами практики в школі. В результаті емпіричного дослідження мотивації вивчення хімії учнями природничих класів ліцею було отримано наступні результати:

1. 80 % учнів профільних класів свідомо обирають природничий профіль у контексті планування свого майбутнього. Серед провідних мотивів вибору профілю навчання – інтерес до предмета "Хімія". За результатами проєктивного завдання "Довільне складання розкладу на тиждень" найчастотнішими серед обраних предметів є хімія, біологія, українська мова, саме ті предмети, що пов'язані із майбутніми вступними випробуваннями.

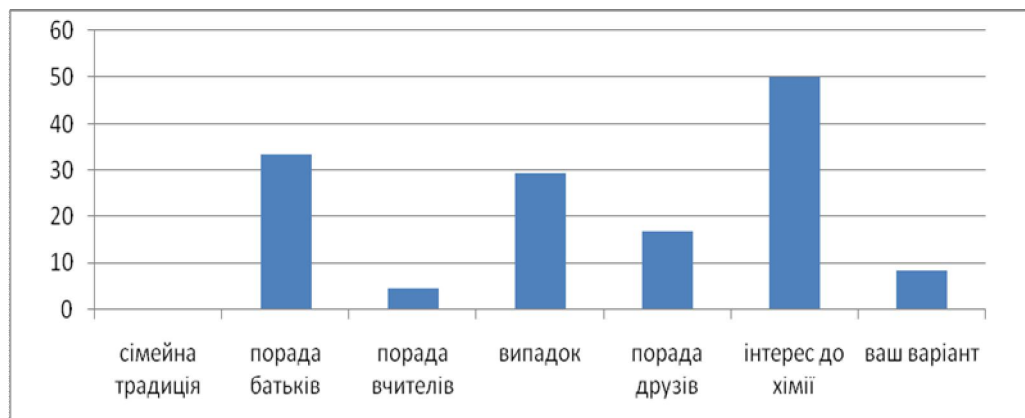

Рис. 1. Мотиви вибору природничого профілю

2. Переважній більшості ліцеїстів, на відміну від учнів ЗОШ, властиве позитивне емоційне ставлення до предмета "Хімія", у структурі їх мотивів домінують навчально-пізнавальні мотиви, пов'язані зі змістом самого предмета. Так, 62 % опитаних назвали основою інтересу до предмета "Хімія" різні аспекти дослідницької діяльності (експеримент, лабораторна робота, змішування речовин).

3. З'ясовано, що основними демотивуючими чинниками при вивченні хімії в школі є ускладнення, що виникають, в основному, під час розв'язку хімічних задач (60 % від числа опитаних). Ці труднощі обумовлюють виникнення суб'єктивного відчуття некомпетентності, яке може іррадіювати на ставлення до предмета в цілому.

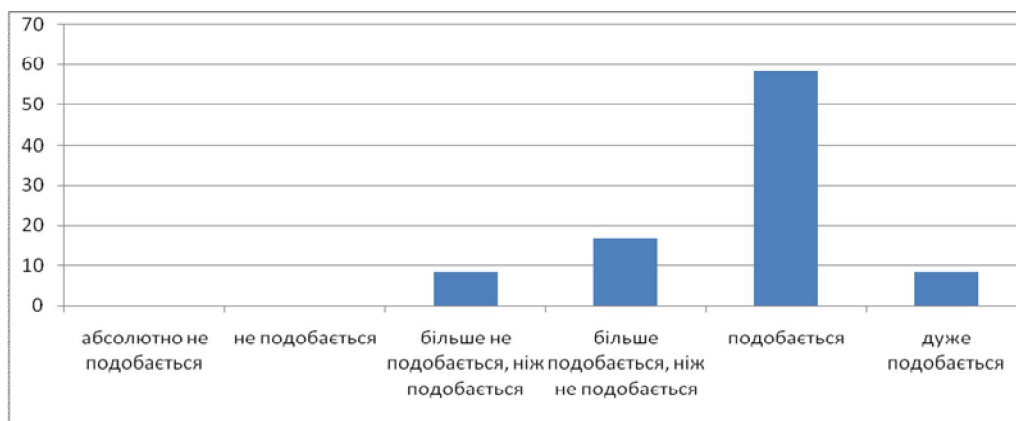

Рис. 2. Емоційне ставлення до предмета "Хімія"

4. Виявлено, що вчителі-предметники в роботі з учнями застосовують досить різноманітний спектр мотивуючих засобів, але насамперед підтримують дослідницький інтерес учнів до хімії.

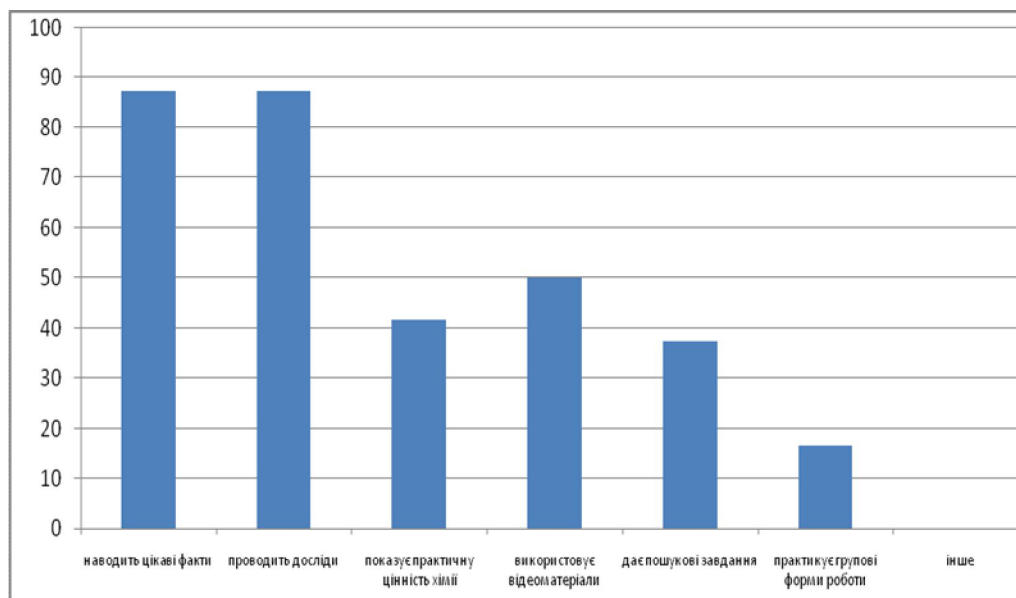

Рис. 3. Практика застосування засобів мотивації вивчення хімії

5. За результатами опитування, вчителі-предметники недостатню увагу приділяють розвитку пошукової активності, колективним формам роботи, а також розвитку інтересу до розв'язування хімічних задач.

Висновки. Результати теоретичного аналізу проблеми та дані емпіричного дослідження мотивації учіння дозволили визначити нам загальні підходи до формування компетентності майбутнього вчителя з питань актуалізації інтересу учнів до вивчення хімії, що полягають у наступному:

- в ході розвитку мотивації учіння вчителю-початківцю необхідно спиратися на знання теорії мотивації та засобів мотивації;
- при відсутності в учнів позитивної мотивації до вивчення хімії необхідно розпочинати із дослідження причини цього явища (вміння навчатися, цілепокладання, самоорганізації, самоаналізу тощо);
- вивчення та формування мотиваційної сфери учіння хімії повинно здійснюватися з оптимістичною гіпотезою з визначенням оптимальної зони розвитку й царини, де учень проявляє інтерес й досягає певних успіхів;

- розвиток інтересу до хімії має опиратися на вже актуалізовані мотиви (дослідницька мотивація, мотивація самовизначення, мотиви самоствердження, спілкування);
- для підвищення рівня внутрішньої мотивації слід якомога частіше використовувати на уроках хімії дидактичні ігри, оскільки саме в іграх дитина активно мислить, відчуває і творить вільно, не оглядаючись на результат, а також проблемні ситуації, творчі завдання;
- при використанні оцінки, як стимулу до вивчення хімії, необхідно порівнювати учня не з іншими дітьми, а з ним самим, його попередніми результатами, оцінювати його індивідуальний вклад в ті чи інші результати спільної роботи учнів;
- велика роль у формуванні мотивації до розв'язання задач повинна належати експерименту. Експеримент – це кращий інструмент усвідомлення хімії, який забезпечує посилення допитливості, креативності, розуміння закономірностей. Розв'язування задач, у свою чергу, сприяє раціональному пошуку невідомого, розвитку схильності до систематизації, класифікації, аналізу, розвитку високих пізнавальних здібностей, логіки, побудови думки та ін.

Література

1. Зимняя И. А. Педагогическая психология : учебник для вузов / И. А. Зимняя. – Изд. 2-е, дополн., исправл. и перераб. – М. : Издательская корпорация "Логос", 2000. – 384 с.
2. Маркова А. К. Психология труда учителя : кн. для учителя / А. К. Маркова. – М. : Просвещение, 1993. – 192 с.
3. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М. : Международный гуманитарный фонд "Знание", 1996. – 308 с.
4. Маркова А. К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте : пособие для учителя / А. К. Маркова. – М. : Просвещение, 1983. – 96 с.
5. Малышко С. В. Педагогические трудности современного учителя и стратегии их преодоления [Электронный ресурс] / С. В. Малышко // Вестник Ставропольского государственного университета. – 2008. – № 59. – С. 175–180. – Режим доступа:
<http://vestnik.stavsu.ru/59-2008/24.pdf>. – Назва з екрана.